

УДК 398.332.416(477.5)

ЗАХАРЧЕНКО Світлана,
молодший науковий співробітник
Національного історико-етнографічного
заповідника «Переяслав» (м. Переяслав, Україна)
svitlana320@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4333-8154>

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНОЇ РІЗДВЯНОЇ ОБРЯДОВОСТІ
УКРАЇНЦІВ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ У ХХ ст.
(за матеріалами польових досліджень)**

У статті автор за мету ставить дослідження характерних особливостей традицій Святвечора та різдвяних обрядодійств українців Переяславщини, репрезентацію регіональних зразків фольклорних текстів обряду. Простежено трансформації в зимовій святково-обрядовій культурі, зокрема, в системі обрядодійств різдвяного циклу українців Переяславщини у ХХ ст.

Важливу роль у дослідженні відіграло використання методів польової етнографії, що передбачають обов'язковість первинного опису обрядодійств, опитування, анкетування, інтерв'ювання носіїв інформації. Матеріал аналізувався у структурному, типологічному та порівняльно-історичному контекстах.

Встановлено, що упродовж ХХ ст. в означеному регіоні зазнали суттєвих змін не лише перелік святкових дат, але зміст і структура традиційних свят, відбулися значні втрати у фольклорній базі ритуалу, манері виконання обрядових співів, зникло магичне підґрунтя різдвяних ритуалів. Дані обставини спонукають до більш ретельного вивчення зимових звичаїв та обрядів українців Переяславщини з метою подальшої фіксації залишків фольклорної бази, детального вивчення традицій передріздвяного, різдвяного циклів українців Переяславщини з метою їхнього збереження та подальшого відтворення.

Ключові слова: *Переяславщина, традиції, різдвяна обрядовість, календарні свята, ритуал.*

ЗАХАРЧЕНКО Світлана

**TRANSFORMATION OF THE TRADITIONAL CHRISTMAS RITUALS OF THE UKRAINIANS IN PERYESLAVSHCHYNA IN THE 20TH CENTURY
(based on field research materials)**

In the article, the author aims to study the characteristic features of Christmas Eve traditions and Christmas rituals of Ukrainians in Pereyaslav district, the representation of regional samples of folklore texts of the rite. The transformations in the winter holiday and ritual culture, in particular, in the system of rituals of the Christmas cycle of the Ukrainians in Pereyaslav district in the 20th century, are traced.

An important role in the research was played by the use of field ethnography methods, which require the primary description of rituals, surveys, questionnaires, and interviews with information carriers. The material was analyzed in structural, typological and comparative-historical contexts.

It was established that during the XX century. in the specified region, not only the list of holiday dates, but also the content and structure of traditional holidays underwent significant changes, there were significant losses in the folklore base of the ritual, the manner of performing ritual chants, the magical basis of Christmas rituals disappeared. These circumstances encourage a more thorough study of the winter customs and rites of the Ukrainians in Pereyaslavshchyna with the aim of further recording the remains of the folklore base, a detailed study of the traditions of the pre-Christmas and Christmas cycles of Ukrainians in Pereyaslavshchyna with the aim of their preservation and further reproduction.

Keywords: *Pereyaslav region, traditions, Christmas rites, calendar holidays, ritual.*

Постановка проблеми. Вагоме значення в зимовій календарній обрядовій структурі посідають Різдвяні святкування. Не менш важливим світоглядно є переддень Різдва, наповнений низкою обов'язкових обрядів, скерованих на покращення добробуту сім'ї, успіхів у господарському й особистому житті. Безперечно, символізм вечора «багатої» куті та Різдва має чітке християнське спрямування, разом з тим у трактуванні атрибутики свята все ж переважає дохристиянський аспект.

На сьогодні особливо актуальним залишаються питання фіксації, систематизації та опрацювання інформації, що стосується традиційних різдвяних обрядодійств подніпровського регіону, зокрема, однієї з її складових – Переяславщини. Наразі важливо об'єктивно простежити зміни в зимовій

ЗАХАРЧЕНКО Світлана

святково-обрядовій культурі українців Переяславщини минулого століття, охарактеризувати втрачені й актуальні обрядодійства різдвяного циклу, встановити, яких трансформацій вони зазнали в радянський період і в сучасних реаліях. Адже упродовж ХХ ст. в означеному регіоні зазнали суттєвих змін не лише перелік святкових дат, а також зміст і структура традиційних свят, прослідковуються значні втрати у фольклорній базі ритуалу, і, на жаль, бачимо фактично повну втрату манери виконання обрядових співів. Отож, на сьогодні украй необхідними є фіксація, вивчення традицій передріздвяного й різдвяного циклів українців Переяславщини з метою їхнього збереження та подальшого відтворення.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання дослідження особливостей різдвяної обрядовості сіл Переяславщини є відносно маловивченою у вітчизняній науці темою, у тому числі й на регіональному рівні. Етнографічні розвідки, певним чином присвячені питанням зимової обрядовості досліджуваного регіону, мають, як правило, вибірковий та фрагментарний характер. Важливим джерелом для глибшого розуміння календарної обрядовості українців Переяславщини є праці корифеїв етнографії: П. Чубинського [16], М. Максимовича [4], Ф. Вовка [1]. Особливо помітною видається дослідження М. Максимовича «Дні та місяці українського селянина», в якому автор широко й мальовничо відобразив традиційний селянський побут, народні календарні звичаї та обряди Наддніпрянщини, частиною якої є Переяславщина. На жаль, автор не встиг завершити і повністю видрукувати свою працю. Наявні опубліковані матеріали часом схематично, часом докладніше лише анонсують задум дослідника та його підходи до висвітлення теми.

Надзвичайно цінною для вивчення означеного питання вважаємо працю письменника та науковця Дмитра Михайловича Косарика «Українське село Андруші: стислий, короткий нарис» [2] Цей досить розлогий історико-

етнографічний матеріал, що нині зберігається в архівних фондах ІМФЕ ім. М. Рильського, був зібраний Д. Косариком особисто у 50-х рр. ХХ ст. Означене поселення було затоплене під час будівництва Канівської ГЕС, а жителів переселено до приміської смуги Переяслава, де згодом утворився мікрорайон Нові Андруші. В роботі автор детально охарактеризував історію населеного пункту, походження його назви, описав кутки села, основні заняття-промисли мешканців (землеробство, чумакування, заробітчанство, лозоплетіння тощо), значну увагу приділив питанням громадського побуту, зробивши акцент на місцевих календарних звичаях. Не дивлячись на відчутну радянсько-пропагандистську основу нарису, він є чи не єдиним дослідженням с. Андруші, що представляє всі сфери життя його мешканців. Тому дана праця має значну етнографічну цінність для дослідників Переяславщини.

Ґрунтовною етнографічною розвідкою, що розкриває процеси трансформації новорічних обрядів в Україні, є монографія О. Курочкіна «Новорічні свята українців: традиції і сучасність». Автор подає загальну характеристику зимового циклу аграрно-календарних свят через висвітлення соціальних змін давніх звичаїв в умовах індустріального суспільства [3].

Основну джерельну базу цієї публікації складають усні джерела: інтерв'ю, спогади, різного роду свідчення, зібрані авторкою в ході польових досліджень у 2003–2018 рр. Саме їхній аналіз надасть чітке уявлення про особливості зимової обрядовості Переяславщини, її структуру та стан збереженості в сучасних реаліях.

Мета статті: дослідити традиції «багатої» куті та фольклорну складову Різдва в селах Переяславщини, прослідкувати характерні особливості ритуалу та провести паралель побутування аналогічного обрядового укладу на загальноукраїнському тлі. У процесі досягнення поставленої мети вирішено низку дослідницьких завдань: подано характеристику сучасного стану наукового дослідження календарної обрядовості українців Переяславщини;

проведено аналіз обрядових явищ, зафіксованих у ході польового опитування жителів м. Переяслава та сіл колишнього Переяслав-Хмельницького району, архівних та друкованих джерел, і на основі виділення притаманних їм структурних елементів зафіксовано локальні варіанти різдвяних обрядодій у досліджуваному районі; на основі аналізу зібраного польового матеріалу розкрито особливості трансформації різдвяно-новорічних звичаїв та обрядів на Переяславщині за радянської доби; проаналізовано тенденції збереження елементів традиційної зимової календарної обрядовості Переяславщини в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу. Переважна більшість обрядодій зимових свят на Переяславщині традиційно об'єднувалася навколо трьох основних локусів: Свят вечір – Різдво (24 – 25 грудня), Маланки – Василя (31 грудня – 1 січня), Голодна кутя – Йордан (6 – 7 січня). Найбільш знаковими з точки зору народних уявлень були вечори і ночі напередодні Різдва, Василя, Хрещення. Символічно вони виступають як перехідні, переломні фази річного життєвого циклу українця, тому наповнені захисними й очисними ритуалами та обрядами.

Зимовим святкам традиційно передували довготривалі серйозні приготування, в яких брали участь всі члени родини. Традиційно двір і хату обов'язково приводили до порядку, «чепурили». На час свят з хати виносили все, що мало відношення до буденної жіночої роботи (гребені, днища, мотовила, веретена, мички тощо), що є загальноукраїнською тенденцією [3, с. 47]. Готувалися до зимових свят і духовно – постували, у прагненні очистити душу й тіло від всякої скверни та зла. Традиція постування під час Пилипівського посту в досліджуваному районі з середини ХХ ст. значно скоротилася в часі, що безперечно пов'язано з ідеологічним впливом, загальними змінами в суспільних взаємовідносинах. Інформатори згадують, що родина постилася лише останній тиждень перед Різдом: «пісне їли», «діти могли молоко пити, а дорослі ні» [11].

В обрядах Святвечора значна увага приділялась оздобленню столу, як своєрідному домашньому жертovníку, за яким збиралася вся родина. У селах Переяславщини стіл встеляли сіном, по кутам клали по копійчині (на добробут), по зубчику часнику (оберіг від всякого зла) та покривали зверху килимом. Пізніше, під час застілля, поверх килима застелялися настольник, скатерть.

Не менш важливим етапом приготування хати було убирання покуті. «На покуть сіно і хліб клали, тиждень стояло після Різдва. Дідух не вносили» [11]. Необхідно наголосити, що термін «дідух» для означення різдвяного ритуального снопа на Переяславщині відсутній. Опитувані висловлювали здивування і незнання даної назви. Але звичай ставити на покуті житній сніп побутував та був нами зафіксований у селах Лецьки і Козлів. За свідченням респондентів, «на Різдво ставляли із жита невеликий кулик, після свят затикали його на горище за бантину, а тоді, як навесні сіяли, добавляли» [14], «як жнивують заготовляють на Різдво на покуть сніп» [9]. У Підварках (мікрорайон м. Переяслава) існував звичай на свято прикрашати стіни на покуті хрестами, виготовленими із жита. На завершення святюк обрядовий сніп переважно спалювався, попелом з нього обтрушували родючі дерева.

Обов'язково «на покуть клали сінця гарного, в ньому – узвар і кутя» [5], «кутю несли у рукавицях» [4], «як є маленький хлопчик, то він несе кутю і узвар на покуть» [13]. Дану ритуальну дію могла здійснювати і господиня особисто: «мати несла кутю на покуть» [15].

Святвечірня трапеза розпочиналася з першою зорею із традиційного ритуалу: урочисто засвічували лампадку, «молилися перед вечерею (Во ім'я і Отче наш) кожен сам собі на колінях перед кутею» [11]. Чинно розпочинав вечерю батько, за ним уся родина. Першою споживали кутю, залишаючи частину «для прийшлих душ».

Страви передріздвяного та різдвяного столу характеризувалися відносною простотою і незначною кількістю, що було в традиції подніпровського регіону [3, с. 53]. Тобто поняття обов'язкових 12 страв на святвечірній трапезі в нашому регіоні не побутувало. Наповненість святкового стола стравами залежав від заможності родини та, частково, від природного розташування: придніпровське чи степове село.

Обов'язковими ритуальними стравами цього періоду були кутя і узвар. Традиційно у селах Переяславщини кутю варили двічі: на Свят-вечір – «багату» та в переддень Хрещення так звану «голодну» кутю. Використовували традиційні зернові: ячмінь, пшеницю, з другої половини ХХ ст. все частіше почали вживати рис. Зазвичай поливали кутю ситою – розведеним в узварі медом, у який обов'язково добавляли розтертий мак, інший варіант – «кипячона (охолоджена) вода, мед, сахар» [15]. У заможних родинах в кутю добавляли подрібнені горіхи, зрідка розпарені родзинки. К. Лялька, жителька с. Комарівка (нині затоплене Канівською ГЕС), згадує підготування до куті у їхній родині таким чином: «Мак потовчений у макітрі отак на молоко зроблений мак, залито медом, і ото... пшениця товчена, товчена пшениця. Обниковенна пшениця, стаєш на ступі натовчеш, обшугаєш, тоді ото кутя. І тоді оце цей мак, пшениця, мед і... були і той час тіки у нас у селі не було волоських оріхів, а була ліщина оця, і ото як настає ота лищина ми обізательно дожні її заготовить...» [8]. Горщики з кутею та узваром стояли на покуті до Василя, опісля залишки обрядових страв згодовували курям.

Витягаючи кутю з печі, господиня примовляла: «Іди, кутя, на покутя!», чим знаменувала початок зимових свят. Оскільки кутя вважається стравою, приналежною до поминального культу, то наразі в цьому, на перший погляд простому ритуальному дійстві, можемо прослідкувати приклад загукування пращурів до спільної сакральної вечері. Повсюдно в селах Переяславщини була поширеною думка про незриму присутність на Святій вечері душ померлих

родичів, яких у ці дні шанували та намагалися умилостивити. Вірили, що цього вечора у хаті збираються душі предків: їх хоч і не видно, але вони присутні. Тому перш, ніж сісти до столу, дмухали на лавку, чи проводили по ній рукою, щоб не придушити душі покійного родича. Після вечері на столі або на підвіконні для померлих залишали кутю, інші страви та ложки. Протягом тижня сміття з хати не виносили, щоби не викинути душі померлого предка. «Од Різдва не замітають у хаті, або ж на купу сміття змітали» [15]. А ввечері на Маланку мати з дочками вимітали в хаті, в печі, а сміття та попіл розтрушували під родючими деревами у своєму саду [12].

Одне з головних місць у ритуальній їжі Свят-вечора належало виробам із борошна – основному продукту споживання нашого землеробського народу. Спеціально до свята випікався обрядовий хліб, що клався поверх горщика з кутею: «на кутю клали «пирог» – така хлібина завертана» [9]. Локальної назви, як в інших регіонах, як то «книш», «струдель», «обертух» тощо, не зафіксовано. Дану хлібину на завершення святка, на Йордана, після освячення хати та господарських будівель, розламували та згодовували худобі. Також традиційно до святкового столу готували пироги з капустою, квасолею, маком, калиною, сливами. Також «готували кутю, узвар, рибу і що в кого було» [10], «те що тіки дома там припахали» [8]. Крім того святвечірній стіл складали пісний борщ або пісний «капусняк» [11], холодець в'юновий, вареники з капустою (с. Комарівка) [8], пшоняні голубці (с. Андруші) [12], пшоняники (с. В'юнище) [7], квашена капуста, квасоля, гриби.

По Вечері починалися традиційні забави: малі діти бігали по долівці, залазили під стіл і там «квоктали», щоб квочки сідали. Мати їм кидала за це в соломку горішки та дрібні гроші. Довго не бавилися, бо ще ж потрібно було встигнути рознести Вечерю родичам, близьким, бабі-повитусі, хрещеним.

Традиційно Зі Святвечором були пов'язані прогнози та ворожіння переважно аграрного аспекту. У селах означеного району побутовали обряди

підкидання куті під стелю (щоб бджоли роїлися), квоктання дітей під столом чи на порозі (щоб курі квоктали) [12].

Гадали на Свят-вечір і дівчата: «як кутю зварять, дівчина набирає у ложку куті, виходить на вулицю і слухає де заскрипить звід (колодязь) чи півень заспіває туди і заміж піде» [9]. Даний ритуал шлюбної практики дівчат був нами зафіксований у с. Козлів. Побутував і такий варіант гадання: дівчата йшли в курник, ловили курку чи півня (хто попадеться) і вносили до хати. На долівку насипали пшеницю, поряд ставили ємність з водою. Якщо курка поклювала зерно, напилася водички, «носік втерла» – це значило, що чоловік буде хазяїном. Поганим віщуванням було, якщо поп'є води та ще й «заспіває» – чоловік буде п'яницею. За цим сценарієм відбувалися гадання як у зимові святки, так і в переддень Андрія. Святвечірні віщування на врожай і шлюб мали в першу чергу забезпечити сподівання родини на щасливий майбутній рік.

Необхідно зазначити, що в ритуальних діях вечора «багатої» куті на Переяславщині домінує родинний аспект. Святкували виключно в колі сім'ї, могли відвідувати (носити кутю) бабусю, дідуся, хрещених, бабу повитуху, тобто осіб близького кола спілкування. Традиція колядування у Святвечір на Переяславщині відсутня.

Наступний день – Різдво – один з найзнаменніших і найвеличніших празників у календарі українського селянина. Звичаєва структура свята Різдва на Переяславщині в загальному ідентична із загальноукраїнською традицією.

Святкування розпочинали на світанку маленькі хлопчики та дівчатка – віршувальники, пахолки. За віруванням, душі дідів-прадідів, яких цими днями Господь відпускає на землю, вселяються у маленьких хлопчиків – пахолків. В кожній оселі їх чекали з радістю. Особливо шанували тих, хто завітав першим, адже вірили в магію «першого полазника», бо він приносить до хати щастя. Але і ті, хто приходив пізніше, не залишалися поза увагою. Вважали, чим більше дітей завітає, тим щасливішим буде рік для родини.

У християнському трактуванні пахолок – це образ маленького Ісуса, а сам термін означав служника при господарі. Пахолкували і пономарики, їм давали великі пожертви на церкву. Традицію пахолкування було зафіксовано нами у Підварках (мікрорайон м. Переяслава). Нижче приводимо кілька віршованих варіантів, що і нині побутують в означеному поселенні:

*Я маленький пахолок,
Родився в вівторок
А в середу рано
Мене в школу здано
А я з школи йду плачу
Світу білого не бачу
На поріг ступаю
Вас із празником поздоровляю!
З Ісусом Христом,
Святим Рождеством! [6].*

Побутування звичаю віршування дітками на Різдво на Переяславщині у кінці XIX – на початку XX ст. описав М. Максимович. В його науковому доробку представлено кілька віршованих текстів:

*Я – маленький хлопчик,
Ізліз на стовпчик,
У дудочку граю,
Христа забавляю.
Христос маленький,
Такий гарненький,
Такий хороший –
Дайте пару грошей!*

Інший варіант:

Горобчик летить,

Хвостиком вертять:

Ви переймайте,

Нам по шажку дайте!

Ходили з віншуваннями і дівчатка, примовляючи:

Я – маленька дівочка,

Як рожова квіточка,

Свиточка біленька,

Черевички корковенькі,

Будьте з празником здоровенькі! [4, с. 138].

Опісля в селах, де були церкви, вранці йшли на богослужіння. Повернувшись, сідали обідати за святковим столом. На Різдво серед скромних страв найбільш популярними були холодець, тушковані м'ясо і сало, котлети, ковбаса, «кишка», «ковбик» і інші залежно від матеріального стану родини. У 30–60-х рр. ХХ ст. різдвяний стіл значно збіднів: «на сятки вже, як ужеж Різдво, дак мяса, де там те мясо було, ну якщо ж трохи мати береже. Дак ото борщ зварить, або капуста, ну большество був капуста. Капуста із ребром, обізательно ребро щоб було, засмажений салом і картошка із м'ясом, і кисіль молочний, кисіль чорний. Оце таке в нас було, ну пиріжки ж там із затирухою» [8].

З обіду Різдва починали колядувати дорослі гурти, що склалися із парубків і дівчат. На початку ХХ ст. серед колядників переважали парубочі гурти «із зіркою, зробленою з кольорового паперу й освітлюваною з середини» [4, с. 138]. Ходили колядувальники з ляльковим вертепом, у якому представлялися сцени, пов'язані з Різдвом Христовим: поклоніння мудреців, втеча до Єгипту, смерть царя Ірода тощо [4, с. 139]. Гурти виконували поетичні похвали-колядки господарям дому – усім разом, або окремо хлопцеві чи дівчині.

З другої половини ХХ ст. переважають колядницькі гурти змішаного типу, тобто хлопці й дівчата віншують односельчан спільно. Як згадує жителька с. Комарівка, «як школу кончила дак у нас хор там був, і ото ходили колядувать». Із собою гурт носив щось на кшталт зірки. За основу їй слугував обруч, зроблений з лози, замість променів прикріплялися пелюстки, а в центрі зірки малювалось сонце [8]. Найбільші втрати фольклорна база зимових святко зазнала у 70–80-х рр. ХХ ст., коли органи влади, особливо школа, не цуралися переслідувань і відвертого цькування тих, хто ходив колядувати. Зокрема, дітей у школі викликали на лінійці та при всіх принижували, водночас проводячи антирелігійну ідеологічну роботу. Поступово зникла традиція гуртового колядування, зазвичай діти ходили поодиночі або ж невеликими гуртами, віншуючи лише рідних. У результаті обірвалася тягла традиція вивчення і передавання від старшого покоління меншому обрядових співів та віршування, характерних для даної місцевості.

На початок 1990-х рр. спостерігаємо сплеск повернення до традицій гуртового колядування. Очолили відродження традиції працівники культурної сфери, музейники. Ходили колядувати своїми колективами різної вікової категорії, виконуючи традиційні та найбільш поширені на Переяславщині колядки. На сьогодні звичай колядування хоч і побутує на Переяславщині, але найчастіше спостерігаємо втрату розуміння сакральності обряду в цілому. Лише зрідка можна почути давню форму колядування – спів, переважають віршовані варіанти, знайдені батьками в мережі «інтернет».

Нижче приводимо тексти колядницьких пісень і примовок, що були нами зафіксовані у ході польових досліджень на Переяславщині:

Шо на річці тиха вода стояла

Там Пречиста свого сина купала

А скупавши в яселічка ложила

А вложивши ще й сінечком прикрила

ЗАХАРЧЕНКО Світлана

*Над тім сіном сірі воли стояли
На те дитя божим духом дихали
До схід сонця приходили три царі
Тій дитині приносили три дарі
Шо первий цар миром-миром мирував
А другий цар Ісусом Христом називав
Шо другий цар Сусом Христом називав
А третій цар квіточкою дарував
То ж не квіточка то святее Рожество
Всьому миру хрещеному радосно.
Оце кінець, а тепер же ж кажуть: «Добрий вечір!» [8].*

*Христос народився, а цар Ірод зажурився.
Став-приказав дітей вигубляти,
Від двох років до чотирьох.
Ірод дітей вигубляє,
А мати Божя ридас,
Як же мені не ридати,
Як я печальная мати
Мушу по чаду ридати [10].*

*Над вертепом зізда ясна засіяла,
Трьом царям путь осіяла,
Аж три царі приходили,
Христу дари приносили.
Як принесли Христу дари,
На колінця упадали.*

*На колінця упадали,
Христа Бога сохваляли [10].*

*Колядую-дую я горілку чую
Не дасте горілки я порубаю одвірки
А я сяду із переду ж дайте іще й меду! [8].*

Висновки. Загалом, обрядовість Святого Вечора та Різдва в селах Переяславщини (нині – Бориспільський р-н Київської обл.) відзначається спільністю із загальноукраїнським контекстом, де спостерігається поєднання архаїчних язичницьких елементів із суто християнськими. У традиціях зимових свят досліджуваного регіону протягом ХХ ст. прослідковується спрощення, трансформація та переосмислення обрядодійства. Це пояснюється в першу чергу змінами соціально-політичного, побутового характеру, в результаті чого на сьогодні маємо втрату розуміння символіки і фактичного зникнення магічного підґрунтя циклу обрядів. Ці обставини спонукають до ретельного вивчення зимових звичаїв та обрядів означеної території з метою подальшого з'ясування місцевих особливостей, залишків фольклорної бази, відповідних компонентів звичаєвості та ареалів їхньої локалізації.

Список використаних джерел та літератури

1. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 335 с., [8] арк. фото : іл.
2. Косарик Д. М. Українське село Андруші: стислий, короткий нарис. *Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України*. Ф 14-5. Од. зб. 247. Арк. 289.
3. Курочкін О. Новорічні свята українців: традиції і сучасність. Київ: Наукова думка, 1978. 193 с.
4. Максимович М. Дні та місяці українського селянина: пер. з рос. Київ: Обереги, 2002. 189 с.
5. Матеріали польових досліджень автора (далі МПДА). Записано 27.10.2006 р. в м. Переяслав-Хмельницький від Бурчик Марії Павлівни, 1918 р. н., уродженки с. Андруші Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

ЗАХАРЧЕНКО Світлана

6. Матеріали польових досліджень Зубер С. М. Записано 28.03.2003 р. в м. Переяслав-Хмельницький (м-н Підварки) від Болтунової Параски Прокопівни, 1908 р. н.

7. МПДА. Записано 11.09.2018 р. в м. Переяслав-Хмельницький від Данька Сергія Миколайовича, 1955 р. н., с. В'юнище Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

8. МПДА. Записано 13.02.2014 р. м. Переяслав-Хмельницький від Ляльки К. М., 1938 р. н., уродженки с. Комарівка Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

9. МПДА. Записано 15.03.2007 р. в с. Козлів від Барабаш Тетяни Яківни, 1923 р. н., уродженки с. Козлів Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

10. МПДА. Записано 16.02.2016 р. в м. Переяслав-Хмельницький від Пономаренко Ольги Якимівни, 1902 р. н., уродженки с. Андруші Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

11. МПДА. Записано 16.02.2016 р. в м. Переяслав-Хмельницький від Сулими Параски Василівни, 1906 р. н., уродженки с. Андруші Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

12. МПДА. Записано 18.12.2015 р. м. Переяслав-Хмельницький від Захарченко Тетяни Павлівни, 1942 р. н.

13. МПДА. Записано 19.02.2008 р. в с. Строкова Переяслав-Хм. р-ну Київської обл. від Тарасенко Єфросинії Іванівни, 1927 р. нар.

14. МПДА. Записано 23.11.2006 р. в с. Лецьки від Канівець Катерини Григорівни, 1922 р. н., уродженки с. Лецьки Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

15. МПДА. Записано 25.12.2008 р. в м-ні Карань (м. Переяслав-Хмельницький) від Тертичної Оксани Іванівни, 1921 р. н., уродженки с. Карань Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.

16. Чубинський П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженный Императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. Т. 3. Народный дневник, изданный под наблюдением действ.-чл. Н. И. Костомарова. Санкт-Петербург. 1872.

References

1. Vovk, F. (1995). *Studiyi z ukrayinskoyi etnografii ta antropolohiyi* [Studies in Ukrainian ethnography and anthropology]. Kyiv: Mystetstvo [In Ukrainian].

2. Kosaryk, D. M. *Ukrayinske selo Andrushy: styslyy, korotkyy narys* [The Ukrainian village of Andrushy: a concise, short essay]. *Manuscript funds of the Institute of Art History, Folklore and Ethnology named after M. T. Rila National Academy of Sciences of Ukraine*. F 14-5, Unit coll. 247; sheet 289 [In Ukrainian].

3. Kurochkin, O. (1978). Novorichni sviata ukraintsiv: tradytsii i suchasnist. [New Year holidays of Ukrainians: traditions and modernity]. Kyiv: Scientific opinion [In Ukrainian].

4. Maksymovich, M. (2002). Dni ta misyatsi ukrayins'koho selyanyna: per. z ros. [Days and months of the Ukrainian peasant: trans. from Russian]. Kyiv: Oberegy [In Ukrainian].

5. Materials of the author's field research (hereinafter MPDA). Recorded 10/27/2006 in the city of Pereyaslav-Khmelnytskyi by Maria Pavlivna Burchyk, born in 1918, native of the village of Andrushy Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

6. Materials of field research Zuber S. M. Recorded 03.28.2003 in the city of Pereyaslav-Khmelnytskyi (Pidvarky district) from Boltunova Paraska Prokopivna, born in 1908 [In Ukrainian].

7. MPDA. Recorded 09.11.2018 in the city of Pereyaslav-Khmelnytskyi by Daneko Serhiy Mykolayovych, born in 1955, p. Vyunishche Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

8. MPDA. Recorded 02.13.2014 in Pereyaslav-Khmelnytskyi from Lyalka K.M., born in 1938, native of the village of Komarivka Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

9. MPDA. Recorded on 03.15.2007 in the village of Kozliv from BarabashTetyanaYakivna, born in 1923, born in the village of KozlivPereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

10. MPDA. Recorded on 02.16.2016 in the city of Pereyaslav-Khmelnytskyi by Olga Yakymivna Ponomarenko, born in 1902, born in the village of Andrushy Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

11. MPDA. Recorded on 02.16.2016 in the city of Pereyaslav-Khmelnytskyi by Sulima Paraska Vasylivna, born in 1906, born in the village of Andrushy Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

12. MPDA. Recorded on 12.18.2015 in the city of Pereyaslav-Khmelnytskyi from Tetyana Pavlivna Zakharchenko, born in 1942 [In Ukrainian].

13. MPDA. Recorded on 02.19.2008 in the village of Strokova Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region from Tarasenko Yefrosinia Ivanovna, born in 1927 [In Ukrainian].

14. MPDA. Recorded on 12.23.2006 in the village of Letsky from Kanivets Kateryna Hryhorivna, born in 1922, native of the village of Letsky Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

15. MPDA. Recorded on 12.25.2008 in the town of Karany (town of Pereyaslav-Khmelnytskyi) from Oksana Ivanivna Tertyka, born in 1921, born in the village of Karan Pereyaslav-Hm. district of Kyiv region [In Ukrainian].

16. Chubinskii, P. Trudi etnograficheskoi-statisticheskoi ekspeditsii v Zapadno-Russkii kraii, snaryazhennii Imperatorskim Russkim geograficheskim obshchestvom. Yugo-Zapadnii otdel. Materiali i issledovaniya, sobrannii d. chl. P. P. Chubinskim. T. 3. Narodnii dnevnik, izdannii pod nablyudeniem deistv.-chl. N. I. Kostomarov [Proceedings of the ethnographic and statistical expedition to the western Russian region, equipped by the Imperial Russian Geographical Society. South-western department. Materials and research collected under Art. P. P. Chubynskiy. Vol. 3. People's diary, published under the supervision of the actions of Art. N. Y. Kostomarov]. St. Petersburg [In Russian].

Рецензенти:

І. О. Демуз, д. і. н., проф.;

Л. М. Татарчук, к. і. н.

Надійшла до редакції: 19.11.2023 р.